

NOVELLAPÁLYÁZAT

Békés Pál

FRÍZ

Munka nélkül voltam; egy parkba vettem magam, ahol álmosan figyeltem a zöld szín játékát a gyepen és a fákon. A baj minden bizonnyal ekkor kezdődött. Nem lehet másként. Hátamat a málladozó pad piros, nedves deszkájának vettem, révedezve járatam szemem a gyepen és a fákon, holott tudván tudtam: február van, csurgós-csepegős télutó, és amit látni vélek, képtelenség. Az imént még köd lepte a hámló házak közé szorult, önmagát parknak képzelő nyomorú terecskét, most pedig zöld, zöld, zöld, nyári tombolás. Ha ott és akkor megrázom magam, fölállok, megmozgatom kissé zsibbadó lábam, görbedt derekamat kiegyengetem, és tüdőtágító, mély lélegzettel kifújom magamból azt, ami rám telepedni készül, talán másként alakul minden. De vesztemre nem mozdultam.

A fényáztatta zöldek aranyló árnyalatai fáradhatatlanul járták táncukat a kopottas gyepen és a csenevész fákon, vibrálásuk elkábított, megigézett. Nem tudok számot adni arról, hogy pontosan melyik volt a pillanat, amikor bekövetkezett az, ami megessett velem. Egyszeriben átjárt a tudat, hogy a nevem: Holm. Meglehet nevetségesnek tűnik, mégis szeretném, ha azok, akiknek elmondom e szokatlan történetet, valóban átéreznék az élmény rendkívüliségét. Ugyanis – hogy a kézenfekvő és felületes megoldásokat már eleve kizárjuk – nem Holmmá változtam, hanem egyszeriben világosan tudtam, hogy Holm voltam mindig is. Olyannyira Holm, hogy keresztnevem sincs, holott lehetne tán, de nem volt. Csak így egyszerűen: Holm. Tetőtől talpig, szőröstül-bőröstül, az idők kezdetétől a rám szabott idő végeztéig, most és mindörökké: Holm.

Ezzel párhuzamosan még egy, az előzőnél nem kevésbé megrendítő fölfedezést tettem. Nevezetesen, hogy délfríz vagyok. Igen. És nem csupán etnikai hovatartozásomra, hanem családtörténetemre, személyes múltamra, habitusomra, érzékenységemre nézve is; délfríz minden ízemben, a végletekig, le egészen étkezési és székelési szokásaimig. Nem tudom, sikerült-e akár csak közelítőleg is érzékeltetnem, hogy milyen velőig hatoló fölismerés az efféle.

Ültem a padon, a zöldek incselkedve játszadoztak hunyt szempillámon, s azon töprengtem, mihez is fogjak. Mit kezdjen magával ezen új, ám mégis ősidők óta fennálló helyzet tudatában Holm, a délfríz? Töprengésem iránya persze hamis volt és immár képtelen, de el kellett telnie némi időnek, míg erre ráébredtem. Derengett, hogy ilyen szélsőséges esetekben a múlthoz szokás fordulni eligazításért, mivel a múlt valamely nehezen leírható analógiás rendszer révén kulcsot kínálhat a jelenhez.

Csakhogy délfríz volt a múltam is. A délfríz gondolkodásnak egyébként sajátja, hogy népünk – mármint a délfríz nép – és földünk egész történelme minden egyes pillanatban úgy hever előttünk, akár egy pakli tarka, a színek és számok jelrendszerében mégis jól áttekinthető kártya. Egy délfríz számára a múltjával való folytonos

számvetés nem elhatározás kérdése, hanem oly magától értetődő, mint hogy két kezünk és két lábunk van. Csakis a beteg vagy sérült délfríz kivétel ez alól. Márpedig lehet, hogy amúgy lelki beteg, de délfríznek makkegészséges voltam, ehhez kétség nem félt.

Így hát külön ösztökélésre szükségem nem volt, gondolataim mintegy maguktól visszazálltak Frízföld harszöld mezőire, és megpendült bennem mindaz, amit ezeröttszáz éves történelmünk során elszenvedtünk megannyi elnyomónktól, leigazónktól, rabtartónktól és kifosztónktól, fölsajdult bennem a mindmáig tartó alsószász iga kínja és keserve. És égett bennem a megaláztatás, melyet pökhendi északfríz rokonainktól kellett elszenvednünk, akik véletlenszerűen szerencsésebb helyzetbe jutván nálunknál, nem épp rokoni szolidaritásukkal tűntek ki a legégetőbb szükség idején. Kisujjukat sem mozdították, amikor Kékfogú Haralddal, majd fiával, a nem kevésbé kegyetlen Villásszakállú Sveinnel küzdöttünk létünkért, amikor viking hordák dúlták szigeteinket, és Vaskezü Erik véres aratása megtizedelte népünket. Mire III. vagy Együgyű Harald és IV. vagy Botor Henrik végleg igájába hajtott bennünket, könnyű szívvel lemondani látszottak rólunk. E szegyenfoltot ugyan el nem tünteti az idő. Akit délfríz anya szült, bárhová vesse is sorsa: nem felejt.

Kínlódva igyekeztem elszakadni népem történetétől. A házhelynyi terecske zöldre harsogott, és nyári illatár zúdult rám. Éreztem, valótlan mindaz, ami körülvesz, és valótlan vagyok én magam is; még az imént, amikor leültem ide, másvalaki voltam, más volt a nevem, és más a sorsom. Jöttem valahonnan, tartottam valahová, és valamiért leültem erre a piros padra, és mintha február lett volna...

Egy rendőr baktatott át a terecskén, vasalt csizmája keményen kopogott, nyakán kincstári szőrmegallér – mégsem lehet még nyár! –, a vállán géppisztoly, kölyökcarca pattanásos, és a sapka alól csapzottan lógott a szőrmegallérra meg a fegyverszíjra csimbókos haja. Keményen, határozottan lépkedett, majd fordult sarkosan, és indult az ellenkező irányba. Felálltam volna éppen, hogy megkérdezzem – szinte még kamasz, a hangja biztosan mutál –, hogy megkérdezzem – készséges lesz, jó embernek látszik –, hogy hol van a... micsoda? Hol van a micsoda? El voltam veszve egészen.

Picurka asszony fordult be a sarkon, kerek volt, szinte gurult, a nyári ruha fölött pomponos jambósapka, mely egész alakját durva tréfává tette. Oly kicsinyke volt, hogy cirkuszi artistának néztem, két előadás közt városnézésre indult külhoni liliputinak. Sietősen tipegett, a rendőrbé ütközött – derékszíjái ha ért. Épp csípőre vágta volna a kezét, hogy pörölni kezdjen, ám az egyenruhás megelőzte; hangja valóban mutált.

– Kezicsókolom, Magduska néni.

A törpeforma asszony fölnezzett, és elálmélkodott: – Hát te, Vajk? – Választ nem várt, szeme megakadt a fegyveren: – Mi ez itt?

– Géppisztoly – fisztulázta a nyakigláb készségesen.

– Ejnye, Vajk, mit szól ehhez az anyád? – mondta feddően, és már ment is, de oly szaporán, hogy futásnak tetszett.

A hórihorgas utánafordult:

– Magduska néni! Tessék várni!

Nyomába eredt, a géppisztolyt felemelte, hogy ne verdesse az oldalát, úgy festett, mindjárt tüzet nyit a jambósapkás törpére.

– Magduska néni! Állj!

És eltűntek a sarkon mindketten.

Már-már utánuk indultam, de eröm mintha elpárolgott volna. Éreztem, hiába min-

den. Apámat is Holmnak hívták. Ezt csupán azért nem említettem eddig, mert oly magától értetődőnek tartom. Élete csendeskén, észrevétlen folydogált, míg tisztos, nagyapámtól (szintén Holm) örökölt hivatását űzte a vámhivatalban. Jól emlékszem ezekre az időkre. Vagyis... csak ezekre az időkre emlékszem. Higgadt lassúsággal morzsoltuk napjainkat, akár szigetünk északi csúcsán a tenger a maradék sziklákat, és életünk ritmusa oly komótos volt, mint körülöttünk a táj – része voltunk Frízföldnek, akár a dűnék.

Apám, a szigetvilág egyik legősibb hivatalnokcsaládjának sarja, gondoskodott róla, hogy sose feledjem, amit egy délfríznek felednie nem szabad. Ha reá gondolok, a szöke dűnékkel körített szépséges Helgoroog, „az isteni kezeztől tengerbe vetett zöld kavics” jut eszembe. Az idézet a Jómkvisinga Sagából származik. Apámat látom állni a parton, háta mögött a homokdombok taraján egy kevéske fű, mint ritkás zöld paróka. Délidő van, a verőfény hunyorogni készlet, s a fényes délben a napszúrás úgy reszket a levegőben, mint valami hegyes, gonosz aranytű. Apám int, és Holm kaffogni kezd. A főkánkat is Holmnak hívták. Egyszer megemlítettem ugyan apámnak, hogy ez talán túlzás, de nem szívelte, ha vitatkozom vele. Azt felelte, családtagnak tekinti és punctum. Én pedig éreztem: eddig, és ne tovább. Látom apámat, amint a foka felé hajítja a labdát, az meg ügyesen hegyes orrára perdíti, és diadalmasan egyensúlyoz vele, míg szőre sima feketéjén megcsusszan a fény. Apám felöltöje zsebébe nyúl, és heringet hajít felé, a foka elpöccint a labdát, s egyazon mozdulattal elkapja a halat. Így látom hunyt pillám mögött a vékony, magas férfit, a halálig nem alkuvó délfrízt, aki nem tört meg a sors olyan csapásaitól sem, melyektől nálánál erősebbek gerince úgy roppant, mint a nád. És hallok hangját, amint este a kandalló lángjánál a Jómkvisinga Sagát, Frízföld ősi hősenekét zöngi, és vissza-visszakérdez, versszakról versszakra, hogy meggyőződjék róla: emlékezetembe véstem-e minden sorát. Hát lehet a Jómkvisinga Sagát feledni?! Az ember vagy délfríz, vagy nem.

Apám végezte a dolgát a vámhivatalban, anyám főzött, és etette a főkát. Napközben iskolába jártam, ahol hozzám hasonló ősi délfríz hivatalnokcsaládok gyermekeivel együtt töltöttem az időt; betűvetést tanultam, és – akárha tananyag volna – leigázóink, az alsószászok gyűlöletét meg a pökhendi északfrízek megvetését. Esténként a Jómkvisinga Sagát zöngtük. A világ kerek volt, áttekinthető és megkérdőjelezhetetlen, akár ősi közmondásaink bölcsessége. Szerettük és gyakorta idéztük e velős mondásokat. Leginkább ezt kedveltem: „A hegycsúcsok fölül vannak.” Vitathatatlan igazságán túl, egy gyúródeszka-sík szigeteket lakó nép repülni-szökni-emelkedni vágyását véltem kihallani belőle. Joggal.

Reggelenként, amikor tanáraink misére tereltek bennünket fővárosunk, Düneburg katedrálisába, én mindig a balról második mellékoltár előtt foglaltam helyet. Ezt a mellékoltárt a helgoroogi halászok céhe állíttatta még a tizennegyedik században. Itt olvashattam és memorizálhattam a másik ősi délfríz népi bölcsességet, a félköríves feliratot az idő feketítette oltárkép fölött: „A halak nem hazudnak.” Az ómódi, hegyes betűk alatt Krisztus etette hallal a zsidókat.

Idős férfi közelgett padomhoz, felriadtam, várakozón pillantottam rá: talán kiragad a képtelen csapdából, melybe ki tudja, miért zuhantam. Szinte segélykérően nyúltam felé, moccanhattam is, mert elérte, és felém biccentett.

– Szabó gyogyok – mondta.

Ómódi, fekete kabátot viselt, a tükrös revers-en megcsillant a nap. A haja ritkult,

de volt még elegendő ahhoz, hogy a tükrös revers-re minduntalan korpa szitáljon: fölemelte kezét, és óvón tisztogatta az avított holmit.

– Szabó vagyok – ismételte.

Fölállok, gondoltam, és bemutatkozom: – Holm – mondtam volna, és meghajlok egy kissé, derékből, majd nyomban segítségét kérem, tudván, hogy reménytelen, de mégis, hátha – ám minderre nem nyílt mód. Az oregúr elébem vágott.

– A foglalkozásom szabó.

Mindegy a szakma, gondoltam, lehet bármiféle, csak szabadítson meg idétlen helyzetemből!

– Zakó – mondta. – Nadrág, mellény, kabát. – Majd bizalmasan lehalkította hangját.

– Úri divat. Párizsi, londoni tetszés szerint. És a legmodernebb, kérem, csakis a legmodernebb.

– Jelenleg...

– És hozott anyagból is – emelte az ujját figyelmeztetőleg. Ismét lesöpörte a korpát a tükrös revers-ről. – Uram, hozott anyagból megrendelésre bármit. Bármikor.

– De...

– Ez, kérem, szakmai minimum. Akár eltérő színű és mintájú maradékokból is... bár azt kétségkívül nem kedvelem. De ha a megrendelő úgy kívánja, félreteszem a fönntartásaimat.

– Én jelenleg... – próbálkoztam – én most egészen különös állapotban... és pillanatnyilag nem vagyok abban a helyzetben, hogy...

– Értem, uram – emelte ismét az ujját. – Kérem, ne is folytassa. Most nincs abban a helyzetben. De még lehet. És akkor jusson eszébe: hozott anyagból rendelésre bármit. És bármikor. Mindig megtalál.

A sarkon még egyszer visszafordult, és mintha azt mondta volna: – Szabó vagyok. – De eskudni nem mernék.

Fölszegtem fejem, az eget lestem, a fákat, majd cipóm orrát, valami megfoghatót kerestem, de hiába.

A kegyetlen fordulat akkor állott be életünkben, amikor a Vámhatóság fölszámolta duneburgi kirendeltségét. Igazság szerint várható volt az intézkedés, minthogy az utóbbi negyven évben elkerült minket a hajóforgalom. Jelentősebb vámtisztviselvényesre utoljára dédapámnak (úgyszintén Holm) nyílt alkalma, akinek legendás csempészfogásai a Duneburgi Hírharsonába is bekerültek, ha nem is a címlapra, de elég előkelő helyre ahhoz, hogy nevét Helgoroog notabilitásai között emlegessék. Utolsó fogása volt a legnagyobb: amerikai dohánycsempészeket fülelt le, akik – ki tudja, miféle információk alapján – tudni vélték, hogy Helgoroog mellett szinte őrizetlen a határ. Dédapám azonban résen volt. Sajnos az elkobzott s a partra halmozott dohánybálákból kiáztatta a víz a nikotint, és a parttól egymérföldes körzetben fölfordultak a halak. Ennél azonban sokkal súlyosabb csapás volt, hogy dédapám nem kapott kitüntetést a mesterfogásért. Viszont hivatali főnöke, aki soha eleven csempészt nem látott, megkapta a neki járó érdemérmet. Talán mondanom sem kell, hogy az illető alsószász volt. Az eset állítólag közrejátszott nagyapám halálában, mely nem sokkal ezután bekövetkezett.

Mindez azonban gyermekkoromban régmúlt volt már, majdhogy legenda. Addigra a hajóforgalom szigetünk környékén gyakorlatilag megszűnt, s habár a távolban elringott néha egy-egy hófehér óceánjáró, Düneburg nem személyforgalmáról volt nevezetes. A nagy hajók nálunk soha ki nem kötöttek – nem is lett volna hol –, és apám

gyakorlatilag munka nélkül morzsolta napjait a vámhivatal kopott íróasztalánál. És mégis: soha eszünkbe nem ötlött, hogy lehetne ez másként is.

Apám éjszakai szolgálatba készült éppen, hanyagul megigazgatta a szíjazatot két egyenruháján, és leült a hokedlire még egy kicsinyég, hogy megvárja, míg anyám becsomagolja vacsoráját, a rozskenyeret és a hagymás heringet. Közben kipillantott az ablakon, s a tengert nézte, mely unottan mosta dűnéinket. Minden olyan volt, mint tegnap, mint húsz, mint negyven, mint ezeröttszáz éve, amióta délfríz tette a lábát Helgoroogra, és bizonyosnak látszott, hogy így is marad az idők végeztéig. Ez délután volt, egy délután, a délutánoknak azzal a markáns ismétlődésével, ami már nem is emberi, istenem, egy délután! mit lehet várni tőle, ahogy mondaná valaki, egy ostoba ember, aki mit sem tud a délutánok igaz természetéről, és sosem hallott az álmosnak tetsző délfríz délutánokról, melyeknek unalmában mindig váratlan tragédiák eshetősége lappang: hirtelen vihardagály, véres viking portya vagy kíméletlen alsószász razzia ígérete – s mi minden még! Beh könyörtelenek is tudnak lenni az unalmas délfríz délutánok!

Apám átvette a heringet, s épp indult volna már, amikor hirtelen, kopogtatás nélkül, sápadtan-dúltan berontott társa, Helgoroog másik vámhivatalnok, s átnyújtotta a végzetes levelet. Apám elolvasta, s tenyerébe temette arcát. Kezében még ott volt a hering.

Hónapok teltek el, míg számot vetett helyzetével: élete virágjában nyugdíjasnak mondhatja magát. Megtakarított pénzecskéjét hamarosan feléltük, s kiderült feketén-fehéren, hogy pusztán kevéske nyugdíjából családunk nem túlzottan magas, ám az ő társadalmi állásához mégiscsak többé-kevésbé méltó életszínvonalát fonntartani immár képtelenség. Ám egy délfríz nem azért délfríz, hogy megadja magát. Apám töprengett, terveket kovácsolt, majd elvetette mind, s végül úgy döntött, hogy Holm, a főka lesz megélhetésünk forrása.

A kopottas jószág régen kinőtt már a gyerekkorból – születésem előtt került hozzánk, s valóban családtagnak számított –, bár apám gesztusát, mellyel reáruházta nevünk, változatlanul túlzásnak tartottam. Apám tehát úgy határozott, hogy munkára fogja, és mutatványokat tanít be neki. Amilyen helyénvaló volt az elképzelés, és valóban az egyetlen kézenfekvő megoldásnak mutatkozott szorult helyzetünkben, oly balul ütött ki. Ha ugyan alkalmazhatjuk e szelíd kifejezést a borzalmas katasztrófákra.

A gondok – ha kezdetben nem is a család egésze, hanem csupán az én számomra – akkor kezdődtek, amikor Helgoroog-szerte híre ment, hogy apám mire készül. Mi tagadás, a büszke délfrízeknek nagy általánosságban nem sajátja az a fajta rugékonyság, amely apámra jellemző volt. A sziget közvéleménye a dűneburgi vámtűszhez – ha nyugdíjazták is! – méltatlannak ítélte a főkaidomítással és az esetleges mutatványosi – csepűragó! – pályafutással kapcsolatos terveket, és nekem éreznem kellett, hogy iskolatársaim elhúzódnak tőlem, többé nem vagyok otthon közöttük; homlokomon billog, magányra ítéltetem. Nem akartam kitaláltságom keserves folpanaszolásával tovább nehezíteni családom amúgy sem rózsás helyzetét, így hát hallgattam a tapasztaltakról, és eltitkoltam azt a megrázkódtatást is, mely akkor ért, amikor az iskolából hazafelé baktatva, dulongéló krétafeliratot vettem észre kerítésünkön: HOLM ALSÓ-SZÁSZ! Sietve letöröltem, és hallgattam, mint a sír.

Kínlódva küszködtem nyomasztó emlékeimmal, és kapálództam, hogy kiszakítsam szellemem a reátelepedett álmvilágból. Csak vissza az ittbe és a mostba, e satnya tercskére, melynek padjára alig félórája szusszanni ültem. Félórája? Istenem. Mond-

hatok-e hányavetin efféléket: félórája vagy a múlt héten vagy tíz éve? Jelent-e még az idő számomra bármit is, míg reménytelenül vergődöm, mint az üvegpothár aljára hullt bogár: látom a kinti világot, de el nem érhetem!?

Egy lány libbent elő a sarok mögül. Belékapaszzkodtam tekintetemmel, el nem engedtem volna semmi kincsért. A remény volt ő, a zöld remény, hisz a legtöbbször ott kezdődik a gyógyulás, ha az embert álmában a nők látogatják. Bámultam, mint akinek élete múlik azon, hogy bámuljon; egy nő. EGY NŐ. Kurta harangszoknyájából előgingallózott két gyönyörű lába, mellén fényes, feszes, olajzöld trikó, a haja lekvárszín, az arca ovális, lágy állán anyajegy ingerkedett. A padhoz közeledve viszonzta pillantásomat, lassított, majd megállt, vállát kissé előrejtette, fejét oldalt hajtotta, és nézett. Hallgattunk. Olyan jólesett.

– Na? – kérdezte kisvártatva, a hangja nyers, szinte karcolta a dobhártyát.

– Szeretném, ha... – a szavam elfűlt.

Leult mellém. A lábát keresztbe vetette, kissé hintáztatta is, és felém fordult, hátát kihúzva, hogy az olajzöld halmok minél jobban érvényesüljenek.

– Nappal nem szoktam, de megbeszélhetjük.

Várt, megvakargatta az anyajegyét.

– Viszket? – érdeklődtem.

Bohókásan elfintorodott, és bölintott.

– Szóval?

Néztem a lányt merőn, agyam zakatolt, igyekeztem elraktározni magamban testi valója minden részletét, hogy belécsimpszkodhassam a véletlen felém hajította szép mentőöbbe, a gingallózó lábba, a feszes trikóba, a kívánatos, viszkető anyajegybe...

– Akkor meg minek csinálod itt a műsort? Meghülyültél, vagy mi? Nem láttál még fehér embert? Hát kapjad be, tudod?!

És már ott sem volt. Mintha sosem lett volna a világon más, mint a dűnékkel ékes tengerpart, melyen Holm gyakorolta kunsztjait napra nap.

Életünk mind sivárabb lett. A csekélyke vámtüsti nyugdíjból tengődő családunk rövidesen olyan anyagi körülmények közé került, hogy anyám tengeri hínárból erjesztett levessel és sásféléből kotyvasztott főzelékkal táplált bennünket, hal pedig egyedül a fókának, mint jövődő családfenntartónak jutott. Sóváran néztem, mint röpönnék felé az izes heringek apám felöltőjének zsebéből. Szánalmas táplálkozásunk következtében kilógtak bordáink, és állandósult éhségünkön mit sem változtatott, hogy anyám, ez az igazi délfríz asszony, aki soha a körülményeknek meg nem adta magát, a hínárlevest és a sásfőzeléket tápláló és egészséges étékként tálalta, és modern kosztnek nevezte. Alkalmanként, talán, hogy a franciás hangzással a távoli és divatos külföldiesség érzetét keltse koplaló családjában, hátravetette a jelzőt, és úgy titulálta a pempőket és leveket: „kosztmodern”. Erőfeszítéseit értékeltük, ám éhségünk nem csillapult. A kosztmodern híg volt, a tápláléknak csupán utánzata, s úgy viszonyult addigi menükhöz, mint a sápadt neonfény a nyári naphoz. De azért ettük vitézül, mert rákényszerültünk, és dicsértük teli szájjal: ahogyan illett.

A rohadt fóka meg csak hízott egyre.

Idővel apám úgy vélte: Holm már minden kunsztot elsajátított, itt az ideje, hogy megszolgálja taníttatását, s végre ne csak a heringet pusztítsa, hanem tegyen valamit családunk újbóli felvirágzásáért.

Közelgett a tavasz, s vele együtt a hagyományos helgoroogi bál március utolsó vasárnapján, afféle télbúcsúztató farsang; ilyenkor a sziget krémje összegyűlt a dűne-

burgi városháza nagytermében, hogy társastáncokkal köszöntse a kikelet közeledtét. Családunk ekkorra már igencsak peremére került annak a társadalmi körnek, melyet a sziget krémjének nevezhetünk, ám a Holm név jól csengett még, és járt néki annyi megbecsülés, hogy apám ez idén is megkapja a szokásos meghívót, amint illett: „egész családjával együtt”.

Nem akartunk hinni a fülünknek, amikor közölte: visszük a fókát is. Tiltakozásunk lepergett róla. A meghívó úgy szólt: egész családjával együtt, márpedig aki a nevünket viseli, az családtag, és velünk tart. Anyám ellenállt, fenyegetődött: akkor ő szegyen-szemre otthon marad. De mindhiába. Apám csak a vállát vont: megteheti. És anyám megtört; elővette Holm piros ünnepi masliját. Fölöltözködtünk mindnyájan, amint illik; apám vámtisztú díszegyenruháját viselte, én iskolai egyenruhámat a düneburgi polgári sapkarózsájával, anyám pedig... anyám leírhatatlanul gyönyörű volt a pliszírozott estélyiben. Ő volt a legszebb asszony egész Helgoroogon. És a legdél-frízebb is.

Évekkel ezelőtt egy embertankutató járt Düneburgban; fényképeket és rajzokat készített szigetünk lakóiról. Anyám ágyban fekvő beteg volt éppen, láz verte, lesoványodott, arca markáns lett és hegyes. A kutató bekopogott hozzánk, útbaigazítást kért, meg egy pohár vizet. Anyám nyögdecselve válaszolt: most nincs abban az állapotban, hogy segítségére lehessen, a férfi azonban bizalmasan az ágy szélére ült, s mintha kiállítási tárgy volna, úgy vizsgálta platinaszőke, szédítően kék szemű anyámat. Majd duruzsolva engedélyt kért, hogy lefényképezhesse – csak az arcát. Azt mondta, Európa valamennyi országát bejárta, és valamennyi fajta, nemzet, törzs legjellegzetesebb egyedeit megörökítette, hogy leendő óriás művében, melynek tárgya maga az emberiség, bemutathassa. Szeretné, mondta, ha anyám képviselné a szigetvilágot, mivel oly hiánytalanul egyesíti Frízöld szép lakóinak valamennyi testi jegyét – és sorolta csillogó szemmel: csontos, durva fej, szikár arc, előreálló, keskeny állcsúcs, lankás homlok, kiugró, hajlott orr! Anyámnak hízelgett a tudós rajongása, s a fénykép éppen elkészült, amikor apám a szolgálatból hazaérkezett. Az antropológus elmagyarázta, mi végre fotografál, s apám beleegyezően bólintott; hanem azután megkérdezte, lesz-e szöveg a képhez. Az antropológus azt felelte, az arckép alatt ez áll majd: „A frízek a legvilágosabb színkomplexiójú emberek a földön.” Mire apám azt felelte: A délfρίζek! Csakis így engedélyezi a közlést. Az antropológus vitába szállt vele: embertani szempontból a dél- és az északfrízek együvé tartoznak. De apámat nem érdekelték az embertani szempontok – kerek perccel megtiltotta a kép közlését, és kihajította az ostoba kutatót. Anyám soká nem bocsátott meg neki, ám a tudat, hogy ő a legdél-frízebb asszony, büszkeséggel töltötte el.

Az arab mintha a földből nőtt volna ki. Ott termett a pad előtt, kezét zsebébe mélyesztve fojtottan motyogott.

Nem értettem.

Körülpillantott, mint aki minden zugban ellenséget szimatol, és bár még mindig fojtottan, de valamivel érthetőbben megismételte: – Change money?

A pénz. Fényes tallérok voltak, de mifélék?

Az arab bankjegyköteget húzott elő, megvillantotta, majd sietve visszasullesztette a dzseki bő zsebébe.

Apám soha pénzt a kezembe nem adott. Amíg jól ment dolgunk, ő vásárolta be, amire csak szükség lehetett, amikor pedig rosszra fordult sorunk, következett a hitel – amíg volt hitelünk.

– Deutsch mark, dollar. Jó kurzus.

Egy fríz tallér száz fríz garast ért. Két garasba került a krémes a dűneburgi cukrászdában, a városházával átellenben. Napfényes délutánokon néha kiültünk a teraszra – míg volt miből –, ettük a krémet, és ha arra sétált a kormányzó, köszönt nekünk. Biccetett csupán, de mégis, délfríz a délfríznek minden körülmények közt...

– Bazdmeg – mondta az arab, és elment.

Még egyszer megálltunk a városháza kapuja előtt, s apám apróra végigmustrált mindannyiunkat: nem hibádzik-e valami. Megpaskolta Holm fejét, s azt mondta: érdekes színfolt lesz a farsangi forgatagban.

Bizonyos értelemben nem is csalatkozott. Baljós előérzetek borzongattak, mégis elferdíteném a valót, ha azt mondanám: tudtam, hogy e bál lesz a vég kezdete. Nem tudtam.

Amikor csonttá aszott családunk a hízott, föl pántlikázott főka társaságában megjelent a bálteremben, csodálkozást ébresztettünk, s egyszersmind sikert is arattunk. Tulajdonképpen jól indult minden. Apám bemutatott néhány trükköt a főkával, és maga a kormányzó is tapsolni méltóztatott. Sok időt ugyan nem vesztegetett ránk, de maga a tény, hogy nem emelt kifogást Holm jelenléte ellen, győzelemnek számított, és földeregett az esély: apám megélhet mutatványosként anélkül, hogy a délfríz társadalom, mely oly sokat ad tradícióira és erkölcsére, kivetné magából. Ehhez leginkább a zárómutatvány segített hozzá; a főka a Jómkvisinga Saga ütemére táncolt néhány taktust, és ritmikus kaffogással kísérte a hőséneket. A kormányzó elégedett volt, és bólintott felénk, amit afféle elismerésként könyveltünk el. Úgy láttam, ekkor akadt meg a szeme anyámon, ki valóban káprázatosan szép volt. Mindazon jellegzetességek, melyeket az antropológus elősorolt, most jobban érvényesültek, mint valaha, szőkesége kiragyogott a föld legvilágosabb színkomplexiójú lakói közül is.

A szomszédos terembe siettem, ahol a gyermekeket sütemények várták, s még idejében érkeztem, hogy kimenekítsek néhányat iskolatársaim karmai közül, akik most egyszeriben barátságosabbak voltak irányomban, mint az utóbbi hetekben. De egy délfríz nem felejt. A kerítésünkre firkált feliratot meg nem bocsáthatom. Ügyet sem vetve dörgölődzésükre, kerítettem egy tálát, és lekuporodtam a tálaló mellé, hogy háborítatlan magányban tömhessen magamba mindazt, amit a télbúcsúztató egy kiehézt gyermeknek nyújthat. Éppen azt latolgattam, hogyan szerezhetnék további jó falatokat, amikor az ajtó mögül tompa csattanás hallatszott, majd hirtelen előpenderült mögüle a kormányzó. A fényre érve arcához kapott, de nem elég gyorsan: egy villanásra látható volt képén egy tenyér és öt ujj vörös lő nyoma. Savanyúan morgott maga elé, a végét értettem csupán: – Nagy csacsi a kicsike. – Azzal elsietett. Az ajtóban most anyám tűnt fel, arca lángolt, kócos haját, gyűrött ruháját igazgatta. Nem vett észre, én szólni akartam, de a szám tele volt az utolsó süteménnyel, és mire lenyeltem, ő már eltűnt.

Úgy éreztem, nincs fontosabb annál, hogy még egy tele tálát kerítsek, ám iskolatársaim eddigre fölfaltak minden fölfalhatót. Lehangoltan, egyszersmind reménykedve oldalogtam vissza a nagyterembe: hátha zsákmányolhatok még valamit, ha más nem, legalább a kávéhoz előkészített kockacukrot.

A kormányzó a terem közepén állt, háttal mindnyájunknak, és fennhangon társalgot Helgoroog tanácsnokaival. Azon építkezésekről folyt a szó, melyeket az ősszel kezdtek a dűneburgi főtéren, a katedrális tőszomszédságában, s melyek fölháborították az egész várost.

– Azt mondom, törje ki a nyakát az olyan építőmester, aki két egyforma házat épít egymás mellé! – harsogta a kormányzó.

Körülpillantott, elegen hallják-e, majd erélyes szigorral összekulcsolta hátán a kezét.

Ekkor történt a baj. Apám ugyanis pontosan erre idomította a fókát; a mutatvány befejezésekor ő összekulcsolja hátán a kezét, heringet rejt belé, s Holm a széles délfríz tenyéréből majszolja ki pikkelyes jutalmát. – Taps.

A fóka tehát kínálásnak vélvén a kormányzói gesztust, ugrott nyomban az őt illető heringért – ám csalatkoznia kellett. Hirtelen támadt fölháborodásában beleharapott a csalárd párnás kézbe. A kormányzó felüvöltött, és a magasba lendítette a sajjó végtagot. A már amúgy is fölzaklatott Holm támadásnak hitte a mozdulatot, s riadalmában odakapott ismét – ezúttal a kormányzó nadrágját tépte le.

Szigetünk legelső embere vérző kézzel takarta szemérmét, úgy szökdécselt tanácsnokainak körében, s a fényes teremben leírhatatlan pánik tört ki. Csak egyvalaki kacagott gyöngyözőn, felhődenül: anyám. A bálnak vége lett, és vége lett családomnak is.

Hápgóság hallatszott. Ha valaki, akár csak egy pillanattal korábban is (melyik pillanat, hol az a pillanat?) azt tudakolja tőlem, miféle szólamra, hangra számítok a legkevésbé, málladozó padomon üldögélve, akkor – szinte bizonyosan – azt felelem: hápgósra.

A kacsá nem volt egyedül. Egy férfi kísérté. Aszott, mosdatlan, rongyos kísértet, a cipője nejlonzacskó, nagylábujja kilógott belőle. Rajongó szeretettel nézte a kacsáját.

– Hopp – mondta neki.

Az visszahápgott.

– Hopp-hopp.

A kacsá fara illetlenül billegett az aszfalt fölött, azután letottyant, és ulve maradt. Gazdájához képest elég ápolt kacsá volt.

A kísértet elégedetten, derűsen nézte tollászkodó tulajdonát, majd engem vett szemügyre. Baljával a kacsára mutatott, jobbját felém nyújtotta; rutinosan könyörgő tenyere garast várt.

– Hopp – mondta.

Zsebembe markoltam, és belekanalaztam a mosdatlan mancsba, ami nálam volt.

A nejlonzacskó surrogása halkult, a távolodó kacsá idétlenül riszált, s csak amikor eltűntek a sarkon, jutott eszembe: meg sem néztem, miféle pénz nyomja zsebemet, délfríz tallér-e vagy más... hacsak nem fémes zsebpiszok volt.

Ami ezután történt, roviden összefoglalható. Családom végső hanyatlása gyors volt és gyászos, mondhatnánk akár hullásnak is, oly rettentő sebességgel követték egymást állomásai.

Először felemelkedésünk délibábnak bizonyult ígérete, végső soron bukásunk okozója, az álnok Holm hagyott el bennünket. (Nem akartam apám szívét tovább keseríteni azzal, hogy ismét szemére hányom a névadást.) Amikor a kopott felöltő zsebéből nem került több hering, kicsámpázott a tengerpartra, és nyakában a piros szalaggal elúszott, talán vissza sem nézett annyi velünk töltött év után. Rajtunk kívül senki sem vette észre, hogy eltűnt, mint ahogy azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt, nem számítva természetesen a kormányzót, aki még hetekig bekötött kézzel járt, és sziget-szerte fennhangon szidalmazott bennünket: – Az az átkozott Holm fóka! – mondta már-már köszönés helyett mindenkinek, akivel csak összetalálkozott.

Ültem málladozó padomon, és szorongtam. Tudván tudtam: közel a rettentő ki-fejlet, s vártam valamire vagy valakire, hogy megszabadít tán az utolsó pillanatban, de hiába.

Hogy fókánknak nyoma veszett, apám sötét kétségbeesésbe zuhant. Nem tudom, mit várt még az álnok jószágtól, de úgy siratta, mintha még fűzhettünk volna hozzá valamelyes reményt. – Mégiscsak Holm volt, vérbeli Hólm – hajtogatta vigasztalhatatlanul, és rossz szót szólni az árulóról nem volt ajánlatos. Alig túl a negyvenen törődött öregemberré vált. Naphosszat a tengerparton üldögélt a dűnék közt, mintha az álnok családvesztő visszatértét várná. Lassanként elveszítette minden kapcsolatát a való világgal, életének utolsó hónapjaiban már aludni sem tért haza, a dűnék közt vetett magának homokágyat, és a parton szikkadó szúrós fűvel takaródzott. Kérlelés, könyörgés hiába, bárki szólt hozzá, csak azt felelte: – Némely embert a szerencse tenyerén hord, míg a másik ember számára csak azért tart tenyeret, hogy megpofozza vele. – Ezt repetálta unos-untalan, s nagy ritkán még hozzátett annyit: – Úgy ám.

Közelgett a vég, tudtuk mindnyájan. Anyám a tengerpartra hordta a mind gyatrább kosztmodern, melyet már álságból sem tudtunk dicsérni. Apám egy falatot sem evett, csak legyintett: ugyan, mire való a hitegetés. Hiába mentem ki hozzá esténként a partra, hogy tüzet rakjak a homokon – meg ne hűljön a fagyos délfríz éjben –, és hiába zöngtem a lángok mellett a Jómkvisinga Sagát, föl nem deríthettem többé.

Összekucorodtam, lábam felhúztam a pad vörös deszkájára, s vártam, de már tudtam: hiába várok. Bár visszajönne valamelyikőjük! A rendőr, a koldus vagy legalább a kacsája, mit bánom én! Miért is nem kapaszkodtam beléjük, hogy elvontassanak e terecskéről, melyre ráragadtam, mint légy a légyfogóra? Ó, én bolond, miért nem csimpszakodtam a valóság küldötteibe... Illetve... vagyis... Habár. S itt elerőtlenedtem. Habár. A rendőr, Magduska néni, a szabó, a lány, az arab, a koldus és a kacska. Miféle valóság?! Morzsalék, törmelék, szilánk. Akárha körtáncba fogódznának össze, és úgy nyújtaná kezét egyik a másikának, mint az orompárkányt körbeszaladó antik fríz figurái. S mindezt mi végre? Miféle mélységekkel áztat e fríz, szedett-vedett figurái közé miféle összefüggést hamisít? A rendőr, a lány, a koldus, a szabó, a hozott anyag... mindez csupán üres ornamentika, jelentés nélküli dísz, hiú cifrázat, magyarázatot nem ad semmire. Számomra immár nincs jelentése, vonatkoztatási rendszere odalett, elveszítettem végleg, amikor leültem a végzetes padra. Ez a világ megszűnt számomra, értelmezhetetlen mozaikkockákra hullott, és kitűnt fejből a megoldóképlet, melynek segítségével képpé rakhatnám össze ismét.

Micsoda mondhatatlan rettenetek köröznek fölöttünk, ha csak így, egyik pillanatról a másikra minden értelem és magyarázat nélkül kiürülhet s valami más anyaggal újratöltődhet a test edénye.

Még egyszer, utoljára görcsbe rántott a rettenet, megráztam és kínlódva csipkedtem magam, hogy ébredni, ébredni az istenért; a fölébredés – igaz – elviselhetetlen szenvedéseket okoz, de jöjjön a kín, jöjjön! És csíptem, martam magam kegyetlenül, rugdostam egyik lábammal a másikat, azután éppoly hirtelen, mint ahogyan rám tört a roham, elernyedtem. Megadtam magam.

Nem ébredhetek, ha nem alszom. Maradok, ami voltam mindig is, magányos, társatlan, számkivetett: Holm, a délfríz.

Egy reggel anyám hiába keltegette apámat – hideg volt és merev. Leült hát mellé, a homokba lötyintette az immár semmire sem való kosztmodern, és lehajtotta a fejét. Halkan és gyorsan sírt. Halkan és gyorsan ástuk a sírt a dűnék között. Tudván tudtuk,

hogy nincs helye a temetőben. Míg a rögtönzött nyughely lábánál állva a tengert néztem, és jövődömon töprengtem, fényes, fekete, bajszos fej tűnt fel az ólmos hullámokon és közelgett gyászos vonyítással – a nyakán ázott piros szalag. Anyám arca eltorzult, s a délfríz asszonyok rendkívüli erejével felé suhintotta a lapátot, mellyel apám sírját ásta. A lapát csobbanva csapódott a hullámokba – hogy eltalálta-e Holmot, nem derült ki, a foka mindenesetre eltűnt, és valami vörösség terült a vízre, hogy vér-e vagy a kibomlott szalag, nem tudom.

A tengert lestem, hogy kitudjam fókánk sorsát, és csak a gyanús csöndre fordultam vissza a part felé. Ó, jaj. Anyám a főnyen hevert, és láttam, nincs mentés: véres agyaguta. Utolsó ereje röppent ki belőle e nagy ívű mozdulattal. Ölembem emeltem drága fejét, a legdélfrízebb fejet, amit Helgoroog termelt, és simogattam őszbe vegyülő szőke haját. Alig hallhatóan, töredezetten suttopta: – Sokszor van az úgy az életben, hogy nem igazság az, ami igazság. – És belekezdett újra: – Sokszor... de már nem fejezte be.

Mivel a lapátot elnyelte a tenger, a kezemmel kapartam neki nyughelyet apámé mellett. Elmormoltam a legkeserveesebb imát, amit csak gyermek mormolhat végzet sújtotta szülei sírjánál. Már délutánra járt; zokogva indultam hazafelé, az elárvult szülői házba.

Alig tehettem néhány lépést, megbotlottam. A foka teteme hevert a parti főnyen; vérének vöröse összevegyült a szalag pirosával, s fejből árulkodón meredt elő a lapát. A gyász sem akadályozhatta meg a villanásnyi elismerést: ritka tökéletes délfríz dobás volt. Zokogtam tovább. Bármilyen álnok volt is, családtag, és holtában visszatért hozzánk. A tetemet odavonszoltam szüleim nyughelyéhez, és lábuknál újabb sírt ástam a megtért szökevénynek. Leszállt az éj, mire bevégeztetett. Halmot hordtam hármójuk fölé – úgy festett, mint egy dűne. Sírhely délfrízebb ennél nem lehet.

Álltam a hideg helgoroogi éjben, mint elárvult, magányos sziklaszál, és arcomat sós könnyek mosták. Álltam folszegett fejjel a szereteteimet rejtő halmon; ím, az utolsó Holm.

Julian Barnes

MINDENBŐL EGY

Hajdú Gergely fordítása

Mindig is volt egy elméletem Romániáról... illetve nem is igazi elmélet; inkább csak afféle megfigyelésnek mondanám. Észrevették-e már, hogy a legkülönbözőbb műfajoknak egy – és csak egy – jelentős művelőjük származik Romániából? Mintha mindenből csak egyre futná a faj erejéből, akár csak az összes energiájukat egyetlen virágba sűrítő növényeknek. Így van egy nagy szobrász: Brancusi, egy drámaíró: Ionesco, egy zeneszerző: Enescu és egy karikaturista: Steinberg. Sőt, népmondából is egy számottevő van, a Drakuláé.

Egyszer egy irodalmi összejevetelen megemlékeztem ezt az elméletet egy emigráns